

Voortijdig schoolverlaten, werkloosheid en delinquentie: cumulatie van risicogedrag onder jongeren in Nederland

Tanja Traag en Olivier Marie

Bijna een op de drie jongeren die geen onderwijs meer volgden in 2009 heeft geen startkwalificatie en is daarmee een zogenoemde voortijdig schoolverlater. Voortijdig schoolverlaten gaat relatief vaak samen met problemen op andere terreinen, zoals werkloosheid en criminaliteit. Zo komen jongeren zonder startkwalificatie vijf keer zo vaak in aanraking met de politie als jongeren die wel met een startkwalificatie het onderwijs hebben verlaten. Ook is de werkloosheid onder de jongeren zonder startkwalificatie bijna twee keer zo hoog. Binnen de groep werkloze voortijdig schoolverlaters komt zelfs 12 procent in aanraking met de politie, terwijl dit aandeel voor de niet-werkloze jongeren met startkwalificatie op 2 procent ligt.

1. Inleiding

De overgang van kind naar volwassene is voor veel jongeren de tijd om te experimenteren op allerlei terreinen zoals het gebruik van alcohol en drugs, spijbelen van school en het plegen van (kleine) delicten. Vaak is het experimenteren met dit soort gedrag een uiting van het opgroeien, maar voor sommige jongeren mondt dit gedrag uit in blijvend probleemgedrag (Willemsen, Schuengel et al. 2010).

Als iemand op meerdere terreinen problemen heeft, wordt de kans op grootschaliger en langduriger probleemgedrag steeds groter. Dat komt enerzijds omdat problemen op het ene vlak problemen op het andere vlak kunnen versterken en anderzijds doordat het voor zowel de persoon zelf als voor hulpverleners steeds moeilijker te overzien wordt. Dit artikel gaat in op het samengaan van drie onderwerpen die ieder op zichzelf op relatief grote schaal voorkomen onder Nederlandse jongeren: voortijdig schoolverlaten, jeugd-delinquentie en jeugdwerkloosheid. De centrale vraag van dit artikel is in welke mate de combinatie van deze drie vormen van risicogedrag voorkomt onder Nederlandse jongeren van 15 tot 27 jaar.

Voortijdig schoolverlaters zijn jongeren die het onderwijs verlaten zonder het behalen van een startkwalificatie; ze hebben geen diploma op het niveau van havo, vwo of mbo-2. Eerder onderzoek naar de oorzaken van voortijdig schoolverlaten (Traag en Velden 2007) heeft laten zien dat naast de capaciteiten van leerlingen, zoals intelligentie, vooral de ouders en de school een belangrijke rol spelen als het gaat om het verklaren van voortijdig schoolverlaten. Ouders die hun kind stimuleren goed te presteren op school en hun kind helpen met huiswerk, verkleinen de kans dat hun kind zonder startkwalificatie het onderwijs verlaat. Ook de school waarop een kind zit is van belang (Traag en Velden 2007; Pijpers 2010). Zo hebben kinderen op zwarte scholen en scholen in urbane gebieden een vergrote kans op voortijdig schoolverlaten. Naast de oorzaken van voortijdig schoolverlaten zijn er ook een aantal onderzoeken die hebben laten

zien wat de negatieve gevolgen daarvan zijn. Zo is er een duidelijke relatie tussen voortijdig schoolverlaten en *werkloosheid*. Jongeren die geen diploma hebben of laagopgeleid zijn hebben minder kans op het vinden van werk. En als ze wel werk vinden is dat vaker werk zonder vast contract, voor een relatief laag salaris en op een laag niveau (Beckers en Traag 2005). Bij het vinden van werk blijkt dat vooral het al dan niet hebben van een diploma voor werkgevers een belangrijk signaal is om een potentiële werknemer wel of niet aan te nemen (Traag, Van der Valk et al. 2004). Naast werkloosheid is er ook een duidelijke relatie tussen voortijdig schoolverlaten en *delinquent gedrag* (Traag, Marie et al. 2010). Jongeren zonder startkwalificatie komen vaker in aanraking met de politie dan jongeren met startkwalificatie. Dit verschil is niet toe te schrijven aan verschillen in herkomst, sociale klasse of cognitieve capaciteiten zoals intelligentie. Wel is duidelijk dat delinquentie op zeer jonge leeftijd een sterk verhoogde kans geeft op voortijdig schoolverlaten en dat voortijdig schoolverlaten op haar beurt weer de kans op later delinquent gedrag vergroot (Traag, Marie et al. 2010).

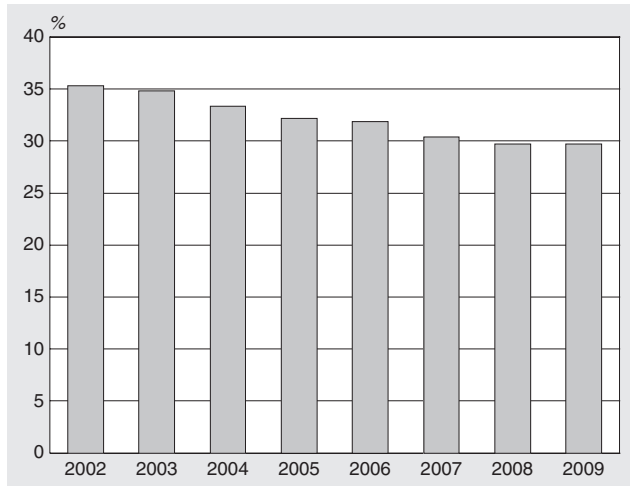
Zoals gezegd richt dit artikel zich op het gelijktijdig voorkomen van deze drie vormen van risicogedrag onder jongeren van 15 tot 27 jaar in Nederland die niet meer deelnemen aan onderwijs. Achtereenvolgens wordt beschreven hoe vaak voortijdig schoolverlaten, werkloosheid en delinquentie voorkomen onder deze jongeren in Nederland. Vervolgens g op de implicaties van deze bevindingen voor zowel jongeren zelf als voor de maatschappij.

2. Bijna een op de drie niet-onderwijsvolgende jongeren heeft geen startkwalificatie

In 2009 waren er in Nederland ruim 806 duizend jongeren van 15 tot 27 jaar die geen opleiding meer volgden. Daarvan had bijna 30 procent geen startkwalificatie en was daarmee dus een voortijdig schoolverlater. Het aandeel voortijdig schoolverlaters is de afgelopen jaren behoorlijk gedaald. In 2002 had 35 procent van de jongeren in deze leeftijdsgroep geen startkwalificatie. Deze daling ging samen met intensief overheidsbeleid om het voortijdig schoolverlaten terug te dringen om zo te voldoen aan een van de Lissabon-doelstellingen.¹⁾ In totaal ging het in 2009 om iets meer dan 239 duizend jongeren die op de arbeidsmarkt kwamen met een vergroot risico op werkloosheid dan wel slechtbetaalde banen en weinig uitzicht op een vast contract.

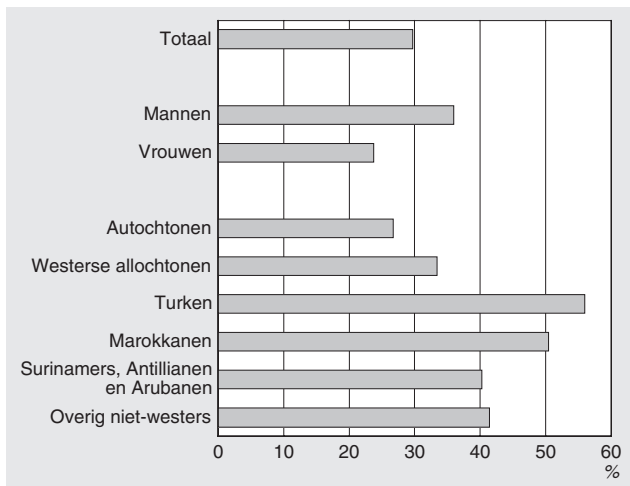
Vooral onder mannen en onder niet-westerse allochtonen komt voortijdig schoolverlaten vaak voor. Van alle mannen van 15 tot 27 jaar die geen onderwijs meer volgen, heeft in 2009 bijna 36 procent geen startkwalificatie terwijl dit onder vrouwen een kleine 24 procent is. Van de verschillende herkomstgroepen is het aandeel voortijdig schoolverlaters het hoogst onder Turken (56 procent) en Marokkanen (50 pro-

1. Niet-onderwijsvolgende jongeren van 15 tot 27 jaar zonder startkwalificatie

cent). Onder Surinamers, Antillianen, Arubanen en overige groepen niet-westerse allochtonen is dit aandeel met ongeveer 40 procent beduidend lager, maar nog altijd aanzienlijk hoger dan bij de autochtone jongeren (27 procent).

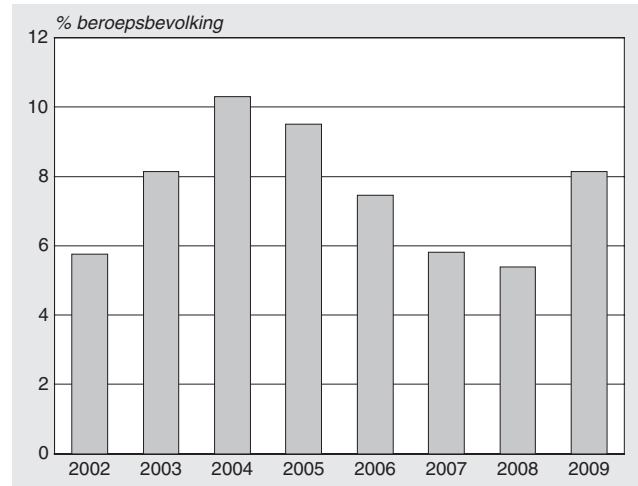
2. Voortijdig schoolverlaters onder niet-onderwijsvolgende jongeren van 15 tot 27 jaar naar geslacht en herkomst, 2009

3. Werkloosheid jongeren zonder startkwalificatie bijna twee keer zo hoog

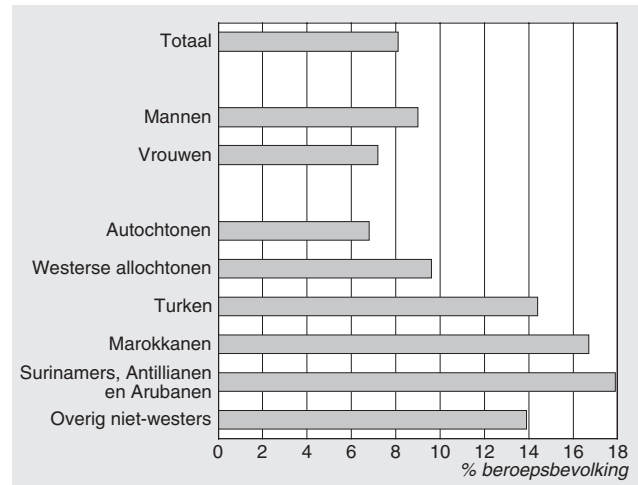
De werkloosheid onder niet-onderwijsvolgende jongeren van 15 tot 27 jaar heeft tussen 2002 en 2009 behoorlijk geschommeld. In 2004, toen het economisch niet erg goed ging in Nederland, was de jeugdwerkloosheid in Nederland op haar hoogst met 10,3 procent. Sindsdien is het aandeel werkloze jongeren binnen de beroepsbevolking gedaald tot 5,4 procent in 2008. Met de economische crisis die in dat jaar intrad, is de werkloosheid onder jongeren weer toegenomen. In 2009 was 8,1 procent van de jongeren in de beroepsbevolking werkloos. Dat komt neer op bijna 58 duizend jongeren die geen baan hebben of minder dan 12 uur per week werken.

3. Werkloosheid niet-onderwijsvolgende jongeren van 15 tot 27 jaar

Mannen zijn vaker werkloos dan vrouwen en niet-westerse allochtonen vaker dan autochtonen. Het aandeel werkloze mannen van 15 tot 27 jaar in de beroepsbevolking lag in 2009 op 9 procent terwijl dit voor vrouwen op 7,2 procent lag. Van de verschillende herkomstgroepen zijn Surinamers, Antillianen en Arubanen met 17,9 procent verreweg het vaakst werkloos, gevolgd door Marokkanen (16,7 procent), Turken (14,4 procent) en overige niet-westerse allochtonen (13,9). Van de autochtone 15- tot 27-jarigen was 6,8 procent werkloos.

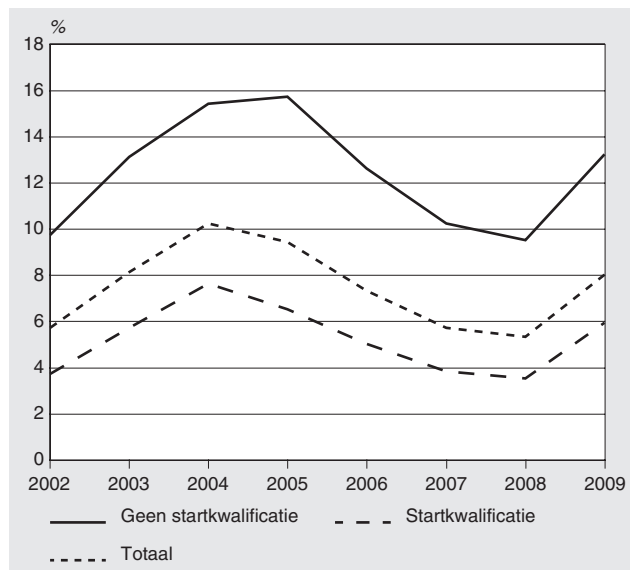
4. Werkloosheid niet-onderwijsvolgende jongeren van 15 tot 27 jaar naar geslacht en herkomst, 2009

Jongeren zonder startkwalificatie hebben een veel grotere kans op werkloosheid dan jongeren die wel een startkwalificatie hebben. In 2009 bedroeg de werkloosheid onder jongeren zonder startkwalificatie 13,3 procent. Dat is ruim twee keer zo veel als bij jongeren met startkwalificatie, van wie 6 procent werkloos was in 2009. Dit verschil is er zowel in economisch slechte tijden als in economisch goede tijden. Deels is de samenhang tussen startkwalificatiebezit en werkloosheid te wijten aan het feit dat jongeren zonder startkwalificatie minder aantrekkelijk zijn voor werkgevers. Ze hebben niet de juiste papieren en dus ook niet aantoonbaar de juiste vaardigheden. Jongeren zonder startkwalifi-

catie hebben vaker een flexibel contract (De Vries en Bierings, 2007) waardoor zij in economisch slechte tijden een kwetsbaardere groep vormen op de arbeidsmarkt.

5. Werkloosheid niet-onderwijsvolgende jongeren van 15 tot 27 jaar naar startkwalificatiebeitz

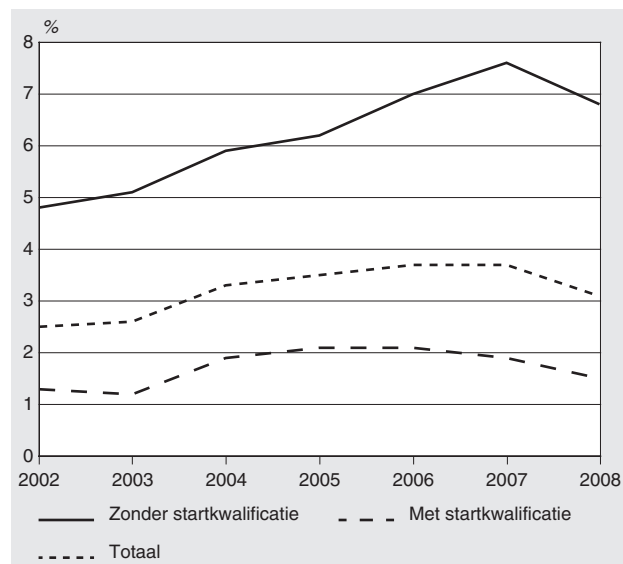

4. Jongeren zonder startkwalificatie zes keer zo vaak in aanraking met de politie

Het aandeel jongeren dat in aanraking is geweest met de politie schommelt licht. In 2002 was ongeveer 2,5 procent van de 15- tot 27-jarigen die geen onderwijs meer volgen als verdachte aangehouden door de politie. Dat komt neer op ongeveer 24 duizend jongeren. Sindsdien is dit aantal gestegen tot 3,7 procent in 2006, wat overeenkomt met meer dan 30 duizend jongeren. Daarna nam het aandeel jongeren dat in aanraking komt met de politie licht af, tot 3,1 procent in 2008. Jonge mannen komen veel vaker in aanraking met de politie dan jonge vrouwen. In 2008 werd 5,3 procent van de jonge mannen door de politie aangehouden terwijl dit aandeel onder vrouwen minder dan 1 procent bedroeg. Ook is er een duidelijk verschil tussen de verschillende herkomstgroepen. Van de niet-westerse allochtonen kwam 4,5 procent in aanraking met de politie wat bijna twee keer zo hoog is als onder autochtonen.

Hoewel het aandeel jongeren dat in aanraking is geweest met de politie de afgelopen jaren is gedaald, geldt dit niet voor alle jongeren. Na de piek in 2006 daalde het aandeel dat in aanraking is geweest met de politie voor jongeren met een startkwalificatie, van 2,1 procent in 2006 naar 1,5 procent in 2008. Bij de jongeren zonder startkwalificatie steeg dit aandeel nog verder tot 7,6 procent in 2007. Daarna nam het aandeel dat in aanraking is geweest met de politie af. Jongeren zonder een startkwalificatie zijn dus bijna zes keer vaker in aanraking geweest met de politie dan jongeren met een startkwalificatie, en vergeleken met 2002 is dit verschil ook groter geworden.

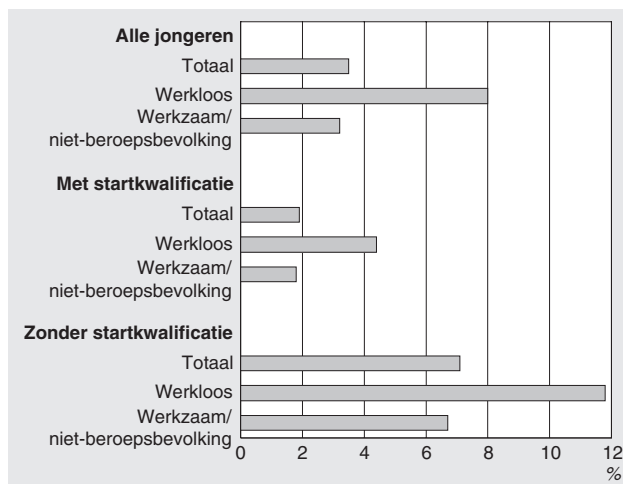
6. Niet-onderwijsvolgende jongeren van 15 tot 27 jaar in aanraking met de politie naar startkwalificatiebeitz

5. Bijna een op de tien werkloze voortijdig schoolverlaters in aanraking met de politie

Bij jongeren zonder startkwalificatie die daarbij ook geen werk hebben, is het aandeel dat in aanraking komt met de politie nog groter. Zo werd in 2006–2008 11,8 procent van de werkloze voortijdig schoolverlaters door de politie aangehouden als verdachte. Bij de jongeren die met een startkwalificatie het onderwijs hadden verlaten en niet werkloos zijn, lag dit aandeel op 1,8 procent. Er is dus sprake van een duidelijke samenhang tussen voortijdig schoolverlaten, werkloosheid en crimineel gedrag. Het is echter niet duidelijk of er sprake is van een oorzakelijk verband of dat er een onderliggende oorzaak is die maakt dat sommige jongeren eerder geneigd zijn én zonder startkwalificatie het onderwijs te verlaten én werkloos te zijn én crimineel gedrag te vertonen. Het aantal jongeren dat zonder startkwalificatie van school gaat én werkloos is én in aanraking komt met de politie is relatief klein. Het gaat om ongeveer 3 duizend jon-

7. Niet-onderwijsvolgende jongeren van 15 tot 27 jaar in aanraking met de politie naar startkwalificatiebeitz en werkloosheid, 2006–2008

geren van 15 tot 27 jaar, slechts 0,1 procent van de totale populatie niet –onderwijsvolgende jongeren in Nederland.

6. Conclusie

Dit artikel heeft laten zien dat er een duidelijke samenhang is tussen het niet hebben van een startkwalificatie, werkloos zijn en het in aanraking komen met de politie. Niet-onderwijsvolgende jongeren zonder startkwalificatie zijn vaker werkloos én komen vaker in aanraking met de politie. Uit deze analyses blijkt dat bij zowel voortijdig schoolverlaten als jeugdcriminaliteit en jeugdwerkloosheid jonge mannen en jongeren van niet-westerse allochtone herkomst het grootste risico lopen tot één of meerdere van deze probleemgroepen te behoren. Uit eerder onderzoek naar zowel voortijdig schoolverlaten als jeugdcriminaliteit is gebleken dat het vergrote risico op dergelijke problemen voor niet-westerse allochtonen volledig kan worden toegeschreven aan verschillen in sociaaleconomische achtergrond (Traag, Marie et al. 2010; Traag en Van Der Velden 2011). Dat betekent dat jongeren met gelijke sociaaleconomische kenmerken even veel kans hebben op voortijdig schoolverlaten dan wel jeugdcriminaliteit, ongeacht hun herkomst. Het gaat dan om bijvoorbeeld het opleidingsniveau van de ouders, het inkomen van het gezin van herkomst, cultureel kapitaal en de mate waarin de ouders hun kind ondersteunden in schoolactiviteiten.

Het aantal jongeren dat zonder startkwalificatie van school gaat én werkloos is én in aanraking komt met de politie is relatief klein. Het gaat om ongeveer 2 duizend jongeren van 15 tot 27 jaar. Dit is relatief gezien een kleine groep, slechts 0,2 procent van de totale populatie niet–onderwijsvolgende jongeren in Nederland. Desondanks is het een groep die aandacht behoeft. Ontwikkelingspsychologen zoals Moffitt (1993) hebben laten zien dat criminele activiteit op jonge leeftijd vaak leidt tot recidive en chronisch crimineel gedrag op volwassen leeftijd. Het gebrek aan scholing, het niet hebben van werk, financiële problemen en een sociaal isolement zouden er volgens Moffitt toe kunnen leiden dat deze groep maar moeilijk een leven in de reguliere maatschappij kan opbouwen en daarmee de kans op blijvende criminele activiteit steeds verder toeneemt.

Technische toelichting

De cijfers in dit artikel zijn gebaseerd op gegevens uit de Enquête Beroepsbevolking 2002–2009, die gekoppeld zijn met de gegevens van de Herkenningsdienstsysteemen (HKS) van de politie over de periode 1995–2008. In het HKS is per jaar vastgelegd tegen welke jongeren proces-verbaal is opgemaakt omdat zij verdacht werden van een misdrijf. Het geeft echter geen volledig beeld van de criminaliteit in Nederland, omdat HALT-afdoeningen en de gegevens van bijzondere opsporingsdiensten er niet in zijn opgenomen. Ook is er geen registratie als een dader niet wordt opgepakt, er geen proces-verbaal is opgemaakt of het delict niet bij de politie bekend is. Dat betekent dat de bevindingen in dit artikel gebaseerd zijn op een onderschatting van de daadwerkelijke delinquentie onder jongeren in Nederland.

Het artikel beperkt zich tot die groep jongeren van 15 tot 27 jaar die geen onderwijs (meer) volgen. Daarvoor wordt de (inter)nationale onderwijsafleiding gebruikt. Jongeren die in de vier weken voorafgaand aan de enquête geen regulier onderwijs hebben gevolgd en die ook niet aangeven na de vakantie weer te willen beginnen met een opleiding worden gerekend tot de groep niet-schoolgaande jongeren. Jongeren die aangeven na de vakantie wel weer te gaan beginnen, worden beschouwd als schoolgaand.

Regulier onderwijs

In de Enquête Beroepsbevolking worden alle opleidingen tot het reguliere onderwijs gerekend die:

- Behoren tot het basisonderwijs en het voortgezet onderwijs (incl. speciaal onderwijs);
- Behoren tot het middelbaar beroepsonderwijs (incl. praktijkonderwijs en LWOO);
- Behoren tot het Hoger Beroepsonderwijs dan wel Universitair onderwijs;
- Gegeven worden in het kader van werkend-leren ;
- Niet schriftelijk zijn en minstens een jaar duren.

Startkwalificatie

Een startkwalificatie wordt in Nederland gelijk gesteld aan een opleiding op niveau 2 van de kwalificatiestructuur van de Wet educatie en beroepsonderwijs (WEB). Dit betekent in het kort dat na het verlaten van het voorbereidend middelbaar beroepsonderwijs (vmbo; voorheen vbo en mavo) nog een beroepsopleiding moet worden gevolgd met een minimale opleidingsduur van twee jaar. Ook een afgeronde havo- of vwo-opleiding wordt als een startkwalificatie beschouwd.

Literatuur

Beckers, I. en T. Traag (2005). Met een startkwalificatie betere kansen op de arbeidsmarkt. *Sociaaleconomische trends*, 4/2005, 23–28.

Groot, I., Th. de Hoop, A. Houkes en D. Sikkel (2007). *De kosten van criminaliteit. Een onderzoek naar de kosten van criminaliteit voor tien verschillende delicttypen*. Amsterdam: SEO.

Moffitt, T. (1993). Adolescence-limited and life-course-persistent antisocial behavior: a developmental taxonomy. *Psychological Review*, 4, 674–701.

Pijpers, F. (2010). Wat beïnvloedt het risico op voortijdig schoolverlaten? Een multivariate analyse. *Sociaaleconomische trends*, 4/2010, 57–64.

Traag, T., O. Marie en R. van der Velden (2010). Risicofactoren voor voortijdig schoolverlaten en jeugdcriminaliteit. *Sociaaleconomische trends*, 2/2010, 55–60.

Traag, T., O. Marie en R. van der Velden (2010). Social Bonding, Early School-Leaving, and Delinquency. American Society of Criminology. 2010 Annual Meeting.

Traag, T., J. van der Valk, R. van Velden, R. de Vries en M.

Wolbers (2004). Een verklaring voor het effect van opleiding op de arbeidsmarktpositie van schoolverlaters. *Sociaaleconomische trends*, 3/2004, 26–33.

Traag, T. en R. van der Velden (2007). Voortijdig schoolverlaten in het vmbo: De rol van individuele kenmerken, gezinsfactoren en de school. *Sociaaleconomische trends*, 2/ 2007, 16–22.

Traag, T. en R. van der Velden (2011). Early school-leaving in the Netherlands: The role of family resources, school composition and background characteristics in early school-leaving in lower secondary education. *Irish Education Studies*, 30(1).

De Vries, R. en H. Bierings (2007). Jongeren en ouderen zonder startkwalificatie op de arbeidsmarkt. *Sociaaleconomische trends*, 3/2007, 2–29.

Willemen, A., C. Schuengel, C. Bijleveld, P. van Lier, T. Frijns, H. Koot en W. Meeus (2010). *Van kwaad tot erger: signalen van jeugdig veelplegen*. Den Haag: Nicis.

Noot in de tekst

- 1) Om het aantal voortijdig schoolverlaters te beperken, werd als EU-doelstelling vastgesteld dat in 2010 niet meer dan 10 procent van de 18–24-jarigen in de EU voortijdig schoolverlater mag zijn. Het EU(27)-gemiddelde lag in 2000 op 19,5 procent van de 18–24-jarigen. De Nederlandse score was op dat moment 15,5 procent en het best presterende land was Zweden met 7,7 procent van de 18–24-jarigen. De Nederlandse doelstelling luidt: in 2010 moet het aandeel 18–24-jarigen dat geen onderwijs volgt en geen startkwalificatie heeft behaald op 8 procent uitkomen.